

Emlékezések, két könyvben

Bori Imre

GELLÉRT OSZKÁR: KORTÁRSAIM, MŰVELT NÉP KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST 1954. GELLÉRT OSZKÁR: LEVELEZÉSEM A KORTÁRSAIMMAL, MŰVELT NÉP, BUDAPEST, 1955.

Gellért Oszkár, az új magyar irodalom egyik veteránja, két könyvben megírta emlékezéseit írókortásairól. Az emlékezéseknek ez az újabb áradata, amely a magyar irodalomnak egyik vezéreljárója lett, nem nagy dicsőségére szolgál sem az íróknak, sem az irodalomnak általában. Az írók az élet helyett emlékeikbe menekülnek, vagy nincs mit mondaniok, ki akarják hát aknázni ezt a kimeríthetetlen kincsbányát. Még túlságosan nagy felelősséggel sem tartoznak, hiszen csak személyes emlékeket írnak meg, és ki tehet róla, hogy ők éppen úgy látják a múltat, ahogyan megírták. Gellért Oszkár is jóval élete delén túl ilyen emlékbánya valódi vagy vélt kincseit kínálja fel az olvasónak. Írását megtűzdeli levelekkel, cikkek, tanulmányok részleteivel, amelyeket mások írtak a szóbanforgó íróról, és így valóban ad írásának valami patinát, de könyvei végső fokon valamiféle irodalmi egyveleg benyomását keltik.

Háláda'lan szerepre vállalkozott. Annál is inkább, mert a személyes em-

lékeknek is csak akkor van értékük, ha bennük van az élmény ereje is, ha bennük van az írói nagyvonalúság, az ábrázolás tiszta vonala, ha nem az emlékező apró „tyúkpörei” nyomulnak előtérbe, hanem valóban arról az íróról beszél, akinek nevét a fejezet fölé írta. Azért vettük kezünkbe könyveit, hogy megtudjunk valamit Ady Endréről, Babits Mihályról, Móricz Zsigmondról, Osvát Ernőről, Kosztolányi Dezsőről, Kaffka Margitról, József Attiláról és élő kortásairól, a mai magyar irodalomról. Be kell vallanunk, Gellért Oszkár éppen ezt az ígéretét nem teljesítette. Öregesen pepecselve sokkal többet foglalkozik önmagával és annak számontartásával, hogy kinek mikor és milyen üdvözlő verset írt, mint azokkal, akik immár halhatatlanul bevonultak a magyar irodalomba. Mert Gellért Oszkár vagy negyven évig szerkesztőként a magyar irodalom gyűjtőpontjában állt, ismert személyesen is minden valamirevaló magyar íróttal ebben a félszázadban, sokukhoz halálig tartó barátság is fűzte. Az olvasó csalódottan teszi le a könyveket, mert Gellért keveset vagy semmit nem látott meg, és semmi érdemlegest nem tudott elmondani róluk! Egyetlen eleven írói arcát sem bontakozik ki tolla nyomán, és ha az életnek valamilyen látszata fel is dereng, az a közölt dokumentumok és nem Gellért írói fel-

idéző képességének az érdeme. Szegénységek tehát Gellért emlékei, nagyobbak voltak írói igényei, mint amennyit valóban adni tudott.

Emlékezéseinek központjában a maga személye áll. Talán menthető is ez valamennyire, még olyan könyvben is, amely a Kortársaim hangzatos címét viseli. Gellért ugyanis mindig valahogy a második-harmadik sorban állt a valóban nagyok mögött, s többet adminisztrált, mint alkotott, és most könyvében a súlypont — akaratlanul is — a kortársak személyéről a maga költői és emberi problémája felé tolt. Mert mi másból eredne az, hogy könyveiben gondosan és kínos pedánsan számontartja az ünneplő verseket, minden lehető alkalommal hangsúlyozza a könyvekben említett írók véleményét a maga költészetéről, külön kiemelve, hogy verseit sokan különbnek tartották még Ady verseinél is, egyáltalában az, hogy ő milyen mértékben játszott szerepet az egyes írók életében és hogy nem a fordítottját írta meg: milyen szerepet játszottak azok Gellért életében, milyeneknek látta őket ő. Íme néhány ilyen megnyilvánulása:

Az Osvátról szóló részben, a „Pillangók és legyek” cím alatt így ír: „Élete végéig — talán csak az utolsó hónapok kivételével — állandóan új és új tehetségeket keresett Osvát. Természetes, hogy felfedezettjeiben nem egyszer tévedett; a palánta nem hajtott mindig virágot, gyökere és szára idő előtt elfonnyadt. De azt már fölháborítónak tartottam, hogy Németh Andor, *akit pedig kedveltem*, különösen a párizsi kommünről írt könyvéért, azt merte róla leírni, hogy amíg fiatal korában pillangókra vetette ki a hálóját, addig öreg korában már csak őszi legyeket fogdosott.” Egy kis stilisztikai mellésiklás, de jellemző Gellért valódi gondolataira is. Vagy íme egy kissé szerénytelen részlet:

„Erdélyi Józsefet ugyanily örömmel fedezte fel Osvát és közölte sűrűn a verseit már 1921 óta. Bizonyára annak is örült volna, hogy Erdélyi engem egy valósággal ódaszerű versben ünnepelt 1932-ben, ugyanakkor, amikor József Attila a Külvárosi éj című verseskötvét küldte el nekem olyan dedikációval, amely ma becsebbe számomra, minden ódánál.” Vagy Adyval kapcsolatban.

„... A következő számban azután többek közt ezt írtam: „Nem tudom bizonyosan, ha arra gondol-e Cholnoky, hogy tehát jött volna egy új Mohács

győzelmes Dózsákkal az élen.” A cik kem után újra találkoztam Adyval. — Kitűnő volt a válaszod. — És mind a két kezével megszorította a kezemet. — És nagyon tetszett A deltánál című versed is, meg a Szabolcskáról írt kritikád, hogy azt írtad róla, hogy is...” — Hogy jóformán lélekzet nélkül hullajtja el immár hatodik, szörnyen hullámzó színvonalú kötetét. — Jó költő vagy, jó kritikus is és publicista is. Akkor már négy év óta voltam a Pesti Hírlap vezércikkírója...” Azt hiszem, ezt nem kell külön kommentálni.

Babitscsal kapcsolatban: „A könyveiben, ahogy egymás után következtek, egyre melegebb dedikációk: a „nagy tisztelettel” és a „bámulattal” után már a „meleg kézszorítással” és a „szeretettel” és az „igaz szeretettel”, a „régii szeretettel”, aztán az „igaz nagy szeretettel”, az „igaz barátsággal”, az „Amor Sanctus” már „nagy, karácsonyi szeretettel” stb.”

Ezt a kis csoportot egészítsük ki egy más, a könyvből áradó tulajdonsággal, a szervilizmussal. Tömjénezve fordul az emberekhez. Íme egy szelíd bók Révai József felé: Osvát szerkesztői tulajdonságairól beszélve felidéz az Írószövetség közgyűlését, amikor az egyik felszólaló bíráló szót ejtett Osvátról. Majd így folytatja: Szót kértem azonban. Csak azért nem kaptam meg, mert Révai József már előbb jelezte, hogy beszélni kíván. És Révai József, amikor a nagy szerkesztőkről is szót ejtett, Bajza és Vörösmarty nevének említése után azt mondta, hogy a maga módján, mint szerkesztő, Osvát Ernő is ápolta a palántát. Több nevet nem is említett. Utána elálltam a szótól és a beszéde befejeztével odamentem hozzá. A halott Osvát nevében is megköszöntem, hogy elégtételt adott neki.”

Egy más helyen a világháború alatti működéséről szólva arról beszélt, hogy mint a Pesti Hírlap katonarovatának szerkesztője, milyen nagyszerűen kommentálta a harci eseményeket. „Akkoriban a vezérkar is érdeklődött a lapnál, hogy ki az a vezérkari tiszt, aki a hadi eseményekhez naponta glosszákat ír. Pedig nem tettem egyebet, mint elolvastam Clausewitzet, a porosz hadtudomány megalapítójának könyvét. Sztálin-féle haditudomány akkor még nem volt.” Igyekezett Babitsnak is érdemeit megszerezni. Íme: „1940 november elején történt. Én voltam az, aki Babitscsal közöltem, hogy Rákosi Mátyás kiszabadult, és útban van Moszkva felé. Babits gyomrán sipoly, azon át

etették. Hangja már egyáltalán nem volt. Ha valaki olyat mondott, amire felelni akart, leemelte az ágya fölötti polcon lévő beszélő-füzetét és abba írta a válaszát. Most szinte fűgén nyúlt föl, hogy a beszélő-füzetet levegye. És abba írta: „Ti nem is tudjátok, hogy Szegeden a tanára voltam. A legjobb tanuló voltam. „A szemében egy kis tanári hiúság és büszkeség, hogy Rákosi Mátyásnak a szegedi főreáliskola V. és VI. osztályában a magyar tanára volt.”

Ugyanakkor nagyon tragikus, hogy be kell vallania József Attilával kapcsolatban: „Zsenijét én is csak a felszabadulás után ismertem fel.” Ez, azt hiszen, nemcsak Gellértet jellemzi, hanem az egész akkori magyar irodalmat is.

Gellért lényegében irodalmi közhe-lyeket gyűjtött össze és mondott el. Alig van a könyvében adat vagy jel-

lemzés, amit az egykori Nyugatot for-gatók ne tudnának, hiszen főleg az ott megjelent cikkeket idézi. Jellemző rá általában, hogy ügyesen megkerüli azokat a helyeket, ahol jellemeznie kel-lene. Ilyenkor rendszerint más valaki cikkét idézi és hosszú részeket másol ki belőlük.

Főképp azokról a kartársakról ír, akiket megdicsérhet, Németh Lászlón azonban már kardját próbálja ki, és ezt megtehetette, mert Németh éppen ab-ban az időben az irodalom perifériáira szorult.

Második könyve előszavában arról panaszkodik, hogy a magyar sajtó hi-degen fogadta könyvét, nem méltat-ták. Véleményem szerint ennek okát éppen ebben a szervilizmusban és könyvének említett fogyatékoságaiban kell keresnie. Nem sokat tudnának mondani róla úgy, hogy ne bántsák meg Gellért Oszkár személyét.

